

LOREDANA MARIA ILIN GROZIOU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: cultul morților, suflet, pomenire, rugăciune

Pomenirile – aducere - aminte de cei răposai². Privire specială asupra Olteniei

Rezumat

Potrivit tradiției creștine, o dată cu moartea trupului, viața omului nu se termină, ci sufletul este cel care își continuă existența și în „lumea de dincolo”. Pentru creștini-ortodocși, „lumea de dincolo” este o realitate, precum realitate este și Învierea Domnului. Prin moarte trebuie să înțelegem sfârșitul vieții pământești, dar și începutul vieții veșnice, ea marcând limita ultimă, până când omul își poate pregăti mântuirea. Moartea este privită ca o călătorie spre o altă lume, a cărei reușită depinde de îndeplinirea anumitor rituri funerare, care sunt în măsură să asigure plecarea, în deplină siguranță, din această lume.

Rugăciunea și milostenia pentru cei adormiți sunt căile pentru a-i ajuta sau pentru a le înlesni acestora starea păcătoasă. Actul de milostenie trebuie realizat oricând și adresat oricui. Având ca punct de plecare soroacele pe care Biserica Ortodoxă le-a stabilit pentru cei adormiți, și continuând cu pomenirea lor în zilele de pomenire generală, precum și pomenirea la fiecare Sfântă Liturghie, putem fi siguri că săvârșim cel mai util și firesc lucru pentru sufletele celor răposai.

¹ Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova;

² Articolul face parte din proiectul de cercetare *Credințe creștine și practici rituale în spiritualitatea oltenească*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova: *Biserică și societate în sud-vestul României (sec. XVI-XX)*;

Key words: the cult of the dead, soul, funeral feast, prayer

The Funeral Feasts – Remembering of the Deceased Special Regard on Oltenia

Summary

According to the Christian tradition, once with the death of the body, man's life does not end, but the soul continues its existence in "the other side world". For the Orthodox Christians, "the other side world" is a reality, along with the Resurrection of God. Through death, we should understand the end of our earthly life, and the beginning of the eternal life, which marks the ultimate limit, until man can prepare its redemption. Nevertheless, it is regarded as a voyage to another world, whose accomplishment depends on the fulfilling of certain funeral practices that are able to certify the safe depart from this world.

The prayer and the alms for the departed are ways of helping them or of easing their condition of sinners. The alms must be done anytime to anyone. Having as a guide mark the periods that the Orthodox Church established for the deceased people and continuing with their general remembering and also with that during each Saint Liturgy, we can be sure that we make the most serviceable and natural deed for the souls of the dead.

Pomenirile – aducere-aminte de cei răposați. Privire specială asupra Olteniei

Pomenirea celor care au trecut pragul spre existența veșnică constituie una dintre practicile cele mai răspândite și mai respectate de către creștini, aceasta aparținând, cu precădere, cultului morților, care a prins rădăcini dintre cele mai adânci în credința și tradiția liturgică a Bisericii Ortodoxe. Una dintre preocupările de bază ale fiecărui creștin rezidă în dorința, dar, în egală măsură, în datoria de a se ruga pentru cei adormiți ai neamului și de a săvârși, în cadrul slujbei religioase, acte (fapte) de milostenie.

Dintre formele de milostenie, un loc important îl ocupă pomana. Aceasta contribuie la îmbunătățirea situației în care se află cei trecuți în „lumea de dincolo” până la judecata viitoare, după ce fiecare a fost rânduit, provizoriu, după starea cu care a ieșit din viață, la loc de fericire sau de osândă, ca urmare a Judecății particulare³. Potrivit aceleiași idei, prin intermediul respectivelor practici, cei care le săvârșesc urmăresc să înlesnească sau să ușureze starea păcătoasă a celor adormiți, rugându-L pe Dumnezeu să le facă parte de veșnică odihnă în ceata aleșilor Săi.

Referitor la etimologia cuvântului *pomană*, în literatura de specialitate au fost emise mai multe ipoteze. Astfel, dacă Ovid Densușianu susține că acest termen este de origine veche bulgărească⁴, Al. Graur menționează că suntem în prezența unui element de origine slavă⁵. O afirmație oarecum diferită îi aparține lui Gh. Mihăilă, care consideră că substantivul *pomană*, cu forma lui mai veche *pomeană*, este un derivat românesc de la verbul *pomeni*, singurul împrumutat de noi din slavă⁶.

Fără a intra în detalii de ordin etimologic, referitoare la acest termen⁷, nu putem să nu trecem în revistă și *Dicționarul explicativ al limbii române*, unde găsim menționat: „Pomană, pomeni (...). Praznic care se face după o înmormântare sau după un parastas și la care de obicei se dăruiesc (săracilor) diverse obiecte (ale mortului); (concr.) ceea ce se dăruiește cu acest prilej. Parastas – din sl. poměnu”⁸.

„Practică oblativă complexă”⁹, pomana are ca principal obiectiv refacerea echilibrului și a ordinii comunității. Întristarea, jalea, „golul” lăsat în sufletul membrilor familiei celui decedat, deseori deznădejdea, nu pot fi depășite sau anulate decât prin încercarea de a stabili o legătură între Lumea de aici și Lumea de dincolo, făcând abordabil un „scopot” a cărui „lipsă de transparentă” o vor înlocui cu propriul lor instrumentar mental. Prin urmare, comportamentul comunității rămase va conține gesturi și atitudini care au intenția manifestă de a alunga frica și durerea, de a depăși spaima și temerea de moarte, în timp ce defunctului i se va înlesni accesul și integrarea în lumea morților.

Sucesiunea de pomeni accentuează, pe de o parte, o încercare de separare a celor două lumi, iar pe de altă parte, menținerea unei colaborări permanente între acestea. Riturile performate la trecerea către lumea de dincolo sunt acțiuni de asigurare și refacere a echilibrului, dar care pot avea o eficacitate restrânsă, dacă spiritele morților nu au fost și nu continuă a fi îmbunate prin alte rituri,

³ Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 260;

⁴ Ovid Densușianu, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică, 1961, p. 180;

⁵ Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1954;

⁶ Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 146;

⁷ Vezi Ofelia Văduva, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 169-174;

⁸ *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1975, p. 720;

⁹ Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 128;

successive decesului. Prin urmare, indiferent de măsurile luate la înmormântare, există posibilitatea ca cel decedat să revină și să intervină în viața celor vii. Pentru a se evita acest lucru, drumul spre lumea cealaltă trebuie să fie similar parcursului existențial: și acolo, ca și aici, există o lege care nu trebuie încălcată¹⁰.

Potrivit învățaturii creștine ortodoxe, o dată cu moartea trupului, viața omului nu se termină, ci sufletul este cel care își continuă existența și în „lumea de dincolo”. Sfântul Ambrozie al Milanului ne oferă lămuriri privind starea activă a sufletului după moarte: „De vreme ce viața sufletului continuă după moarte, continuă un bine care nu se pierde prin moarte, ci sporește. Sufletul nu este reținut de nici o piedică pusă de moarte, ci este mai activ, deoarece este în propria lui sferă, fără nici o legătură cu trupul, care îi este mai mult o povară, decât să îi fie de folos”¹¹.

Biserica, instituție care poartă de grijă celor răposați, a rânduit soroace sau zile speciale de pomenire a acestora. Este vorba despre pomenirea individuală și pomenirea generală a lor. Soroacele de pomenire individuală sunt: la trei zile după moarte, la nouă zile, la patruzeci de zile sau șase săptămâni, la șase luni și la un an. Pomenirile continuă până la șapte ani, când are loc ultima pomenire de acest gen, cifra șapte fiind considerată număr sfânt, amintind de cele șapte zile ale creației. La această dată, se consideră că trupul este prefăcut cu totul în țărână.

Pomenirea la trei zile după moarte, care coincide cu ziua înmormântării, se face în cinstea Sfintei Treimi, dar și în amintirea Învierii celei de a treia zi a Mântuitorului, Care, sculându-Se din morți, „S-a făcut pârgă sau începătură și arvună sau cheazășie a învierii celor adormiți”¹²; pomenirea la nouă zile după moarte se săvârșește pentru ca cel adormit „să fie vrednic de părtășia cu cele nouă cete îngerești, dar și în amintirea orei a noua, când Mântuitorul, fiind pe cruce, a făgăduit tâlharului raiul, rugându-L acum și noi pe Dumnezeu să-l învrednicească pe răposatul nostru să ajungă în rai”¹³; următoarea pomenire este cea de la patruzeci de zile sau șase săptămâni, care ne amintește de Înălțarea Mântuitorului la cer, rugându-ne pentru ca și sufletul celui răposat să se înalțe în rândurile Sfinților, Dreptilor și îngerilor, în Împărăția lui Dumnezeu; pomenirile de la șase luni și de la un an se fac tot într-o cinstire a Sfintei Treimi.

Potrivit învățaturii Bisericii și a Sfinților Părinți: „Săvârșind Liturghie în aceste zile, sufletul celui adormit primește mângâiere de la îngerul care l-a luat... În cele două zile (de după moarte) i se permite sufletului, însoțit de îngeri, să meargă unde dorește pe pământ. Sufletul iubitor de trup se duce când la casa de care s-a despărțit, când la mormânt, unde a fost pus trupul; așa petrece el cele două zile, căutând, precum pasărea, cuibul ei. Sufletul cel virtuos, însă, se duce la locurile unde avea obiceiul să săvârșească dreptatea. A treia zi, tot sufletul creștin se înalță la ceruri pentru a se închina Dumnezeului tuturor și pentru a imita învierea din morți – cea de a treia zi – a lui Hristos, Dumnezeul tuturor”¹⁴.

Pe lângă interpretările teologice ale soroacelor pentru pomenirea morților până la 40 de zile, au fost enunțate și unele explicații fiziologice sau naturale, fundamentate pe etapele de descompunere a trupului omenesc, până la putrezirea lui efectivă. Astfel, pomenirea din cea de-a treia zi după moarte se face, pentru că în această zi, fața mortului începe să se desfigureze; cea din

¹⁰ Ștefan Mariș, *Lumea de Dincolo, între spaimă și fascinație*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 32-33/2009, p. 102;

¹¹ Sfântul Ambrozie, „Death as a Good” (*De bono mortis*), în *Seven Exegetical Works*, trad. de Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972, p. 80;

¹² Corinteni, 15, 20;

¹³ Mircea Păcurariu, *Predici la Duminici, la Praznicile împărătești și ale Maicii Domnului, la Sfinții mari și la Sfinți români; predici ocazionale și la înmormântări*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 569;

¹⁴ Sfântul Macarie Egipteanul, *Scrieri*, București, 1992, p. 69;

a noua zi, pentru că atunci trupul mortului începe să se strice, afară de inimă; la 40 de zile, pentru că atunci se pierde și inima¹⁵. Pe baza acestor considerente, „procesul descompunerii fizice urmează deci procesul invers al zămislirii și formării trupului omenesc în pântecul mamei”¹⁶.

Mai există și unele interpretări care aparțin credinței populare, concretizate în trecerea sufletului după moarte, prin vămile văzduhului¹⁷. Iată cum descrie ceasul morții și judecata de la vămi Sfântul Efreim Sirul în *Scrieri*: „Când vin înfricoșatele gazde, când dumnezeieștii soli poruncesc sufletului să se mute din trup, când ne trag cu sila și ne duc la locul de judecată de care nu putem scăpa, atunci, văzându-i, sărmanul om... începe să tremure tot, de parcă s-ar scutura pământul, se cutremură cu totul. Solii cerești, luând sufletul, se înalță în văzduh, unde stau căpeteniile și stăpânitorii puterilor potrivnice. Aceștia sunt pârașii noștri, înfricoșatii vameși; ei îl întâmpină pe omul acesta, îi scriu păcatele și datoriile, le cercetează și le numără – păcatele tinereții și ale bătrâneții, făcute cu voie și fără voie, cu fapta, cu cuvântul și cu gândul”¹⁸.

În primele două zile de după moarte, sufletul poate merge în toate locurile de pe pământ pe care le-a îndrăgit și unde s-a simțit bine, dar, în cea de-a treia zi, pleacă către „alte tărâmuri”. Sfântul Ioan Damaschin vorbește despre sufletul despărțit de trup, dar aflat deocamdată pe pământ: „Vai, câtă luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, câtă lacrimă atunci și nu este cine să-l miluiască pe dânsul! Către îngeri, ridicându-și ochii, în zadar se roagă; către oameni mâinile tinzându-și, nu are cine să-i ajute. Pentru aceasta, iubiții mei frați, cunoscând scurtimea vieții noastre, adormitului să-i cerem odihnă de la Hristos și sufletelor noastre mare milă”¹⁹.

În ziua a treia, Arhiepiscopul Ioan Maximovici menționează că sufletul „trece printre legiuni de duhuri rele care îi stau în cale și îl învinuiesc de felurite păcate, cu care ei înșiși îl ispitiseră. Diferite descoperiri ne spun că sunt douăzeci de astfel de piedici, așa-numitele „vâmi”; la fiecare dintre ele se cercetează un păcat anume; după ce trece de una, sufletul ajunge la următoarea, și numai după ce a trecut cu bine de toate, el poate să-și continue drumul fără a fi aruncat fără întârziere în gheena... Cu adevărat, grozavă este ziua a treia pentru sufletul celui adormit și de aceea atunci are deosebită trebuință de rugăciune”²⁰.

În cea de-a noua zi, sufletul se înfățișează a doua oară lui Dumnezeu în cer, pentru a I se închina, după ce a vizitat raiul²¹. Potrivit celor spuse de către Sfântul Macarie Egipteanul, pomenirea celor răposați în ziua a noua după moarte, pe lângă faptul că este pusă în legătură cu cele nouă cete îngerești, se oficiază deoarece până în acest moment sufletului i-au fost prezentate frumusețile Raiului, și numai după aceasta, în restul de zile rămase din cele patruzeci, i se arată și chinurile iadului²².

În ce-a de-a patruzecia zi are loc judecata particulară a fiecărui suflet, după peregrinarea de 40 de zile prin vămile văzduhului, prin rai și prin iad²³, „pentru a vedea, dacă sufletul este vrednic să locuiască în ceruri”²⁴.

În spațiul etnografic oltenesc, la trei zile de la constatarea decesului (ziua înmormântării

¹⁵ Ene Braniște, *Liturgica specială*, ediția a IV-a, București, 2005, p. 403;

¹⁶ *Ibidem*;

¹⁷ Despre fenomenul vămilor văzduhului a se vedea: Serafim Rose, *Sufletul după moarte. Experiențe contemporane „de după moarte” în lumina învățăturii ortodoxe* (trad. din lb. engl. de Dana Cocargeanu), București, Editura Sophia, 2007, pp. 81-106;

¹⁸ Sfântul Efreim Sirul, *Scrieri*, Moscova, 1882, vol. 3, pp. 383-385;

¹⁹ *Molitfelnic*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 228;

²⁰ Serafim Rose, *op. cit.*, pp. 207-208;

²¹ Ene Braniște, *op. cit.*, pp. 403-404;

²² Serafim Rose, *op. cit.*, p. 200;

²³ Ene Braniște, *op. cit.*, pp. 403-404;

²⁴ Serafim Rose, *op. cit.*, p. 149;

Pomana mortului; foto: Felician Săteanu

celui răposat), se așază în curtea casei, înainte sau după venirea de la cimitir, „o masă mare” la care participă aproape tot satul. Mâncarea, sfințită de către preot, este adusă la masă de „alergători”, în străchini de pământ, castroane sau farfurii, pentru fiecare participant în parte. La Stoicești, jud. Dolj: „După ce popa face slujba înmormântării și sfințește mâncarea, înainte de a pleca cu mortul la groapă, oamenii veniți cu lumânări stau la masă în curtea casei. Se întinde masă mare, așa încât să mănânce toată lumea. Cât timp lumea mănâncă, mortul nu se mai jeleşte. Și când se vine de la cimitir se mai pune o masă, mănâncă rudele, vecinii, cei ai casei, alergătorii. Se servesc, trei, patru feluri de mâncare și prăjituri. După posibilitățile omului. Înainte nu era așa. Se da varză, fasole, ciorbă. Azi se pune aperitiv, friptură și prăjituri bune”²⁵; la Măceșu de Jos, jud. Dolj: „Se mănâncă după ce lumea vine de la cimitir. Pentru a aduce mâncarea la masă, o rudă apropiată își schimbă basmaua de doliu cu una albă, tămâie masa și mâncarea, apoi servește lumea. Se servesc mâncăruri de dulce sau de post, după caz”²⁶; la Șovarna, jud. Mehedinți: „Masa se deschide cu o rugăciune și cu sfințirea/tămâierea bucatelor, după care soțul/soția sau unul dintre copii dă de pomană peste masă: o găină sau o oaie, toiagul (un băț de alun pe care se leagă un caier de lână, în vârful său se pune un colac, un măr, flori, se leagă apoi de băț și un batic sau un prosop), o ulcică nouă cu apă și o farfurie cu colivă (grâu fiert cu nucă, zahăr și miere). Toate se dau unui om sărac sau străin”²⁷.

La plecarea de la pomană, fiecare participant primește un colac cu lumânare aprinsă și colivă, o batistă sau un prosop: „Când se ridică omul de la masă, unul de-al casei împarte pachetelele în care s-au pus colacul cu lumânarea și coliva și dulciurile. Tot de pomană, majoritatea celor care au fost la înmormântare mai primesc o batistă sau un prosop, după cum a fost mortul, femeie sau bărbat. Mai nou, acum la femei se dau eșarfe”²⁸.

²⁵ Inf. Maria Luță, 83 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2014;

²⁶ Inf. Constantina Răduica, 79 de ani, Măceșu de Jos, jud. Dolj, 2014;

²⁷ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006, p. 151.

²⁸ Inf. Ion Cârțu, 56 de ani, Orodol, jud. Dolj, 2013;

Și în Oltenia, după cum am menționat în rândurile de mai sus, pentru sufletele celor decedați se vor face pomeni (praznice) la trei zile, nouă zile, la trei săptămâni după înmormântare, la șase săptămâni, la șase luni, un an, apoi la jumătate de an și la an, până la șapte ani, sau, pe alocuri, până la nouă ani. Bunăoară, la Caraula, jud. Dolj: „Pomeniri se fac la 9 zile, 6 săptămâni, 3 luni, la jumătate de an, la an, apoi la an și jumate, până la șapte ani. La jumate de an se face colac și se merge la biserică cu coliva. La an se face mâncare, se pune masă mare în curte”²⁹; la Măceșu de Jos, jud. Dolj: „Cât stă mortul în casă, se fac 3-4 prânzuri pe zi. Prânzuri se mai fac a doua zi după pomenirea de 9 zile și a doua zi după pomenirea de la șase săptămâni. De ziua Sfântului mortului se face un colac care se duce la biserică. Până la șase săptămâni, în fiecare sâmbătă, se duce coliva și colacul la biserică și se împart la cinci familii mâncare”³⁰; la Racovița, jud. Gorj: „La trei zile se face pomana de trei zile și se dau haine peste masă unei femei sau unui bărbat după cum a fost mortul, un rând de haine. Ciomagul îl ia omul acasă. În trei seri la rând, după înmormântare, înainte de scăpătatul soarelui, vine cineva numit de familie să mănânce cinișoara, mâncare aleasă. Atunci, în a treia seară, îi dă o masă cu față de masă, scaun, castron, farfurie cu mâncare, trei colaci, o cană cu vin”³¹; la Bărbătești, jud. Vâlcea: „La parastas, la masa mare se dau trei, patru feluri de mâncare. Atunci se dau pentru mort o masă rotundă, față de masă, un scaun, farfuri, tacâm, tot ce e pe masă. Din ziua îngropării, un om primește mâncare de pomană din aceleași vase, până la praznicul de șase săptămâni. După masa de praznic, acesta ia acasă vasele din care a mâncat împreună cu un șervet. După ce moare un om, se pune la o femeie o mescioară (lingură, strachină, cană cu apă, pahar cu țuică, vin, pâine). Aceasta mănâncă zilnic, până îl îngroapă, când ia acasă vasele și șervetul pe care a mâncat. La șase săptămâni primește și masa încărcată cu mâncare și scaun. Până la șase săptămâni se dă zilnic câte ceva de mâncare, se tămâie sub pat și se stropește cu apă”³².

Slujba săvârșită de către preot pentru cei adormiți, parastasul, se oficiază fie la casa răposatului, fie la biserică, după săvârșirea Liturghiei sau după rugăciunea amvonului, fie la mormânt. La biserică, pentru slujba de pomenire, rudele sau cei apropiați, duc la altar pomelnice, prescuri sau colaci, colivă și vin. De asemenea, se mai împart și alte daruri sau prinoase: ouă, fructe, carne, untdelemn, dulciuri. La mormânt se duc: vin, prescuri (colaci) și colivă, unde preotul le binecuvintează prin rugăciuni speciale și stropește mormântul cu vin.

Pomenirea de șase săptămâni are o însemnătate deosebită. Acum se dau de pomană toate lucrurile de trebuință unui om: „La șase săptămâni dăm de pomană un rând de haine sau câte are omul, patul cu pătură, masa cu două scaune și cu tot ce trebuie pe ea, lighean, mătură și toate cele necesare omului, ca să aibă și el pe lumea cealaltă. Înainte le dam de pomană la oamenii care erau amărâți că nu aveau. Azi se dau la cineva din neam”³³; și la Cioroiu, jud. Olt: „Se dau câteva rânduri de haine, masă pe care se pune față de masă, două farfurii, o lingură, o furculiță, un cuțit, sare, veioză, oglindă, de ras (dacă e bărbat), mătură, vin, țuică, găleată cu apă, scaun. După pomana de la șase săptămâni urmează la jumătate de an, până la trei ani, de la trei ani la șapte ani, din an în an până la șapte ani sau până la 9 ani”³⁴.

²⁹ Inf. Florica Gionea, 77 de ani, Caraula, jud. Dolj, 2014;

³⁰ Inf. Constantina Răduica, Măceșu de Jos, jud. Dolj, 2014;

³¹ ***, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, coordonator general Ion Ghinoiu, vol. I, *Oltenia*, ediție îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 206 (în continuare se va cita: ***, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, coordonator general Ion Ghinoiu, vol. I, *Oltenia*).

³² *Ibidem*, p. 207;

³³ Inf. Viorica Dimian, 46 de ani, Unirea, jud. Dolj, 2014;

³⁴ Inf. Teodora Pescaru, 50 de ani, Cioroiu, jud. Olt, 2014;

Și acum, ca și la pomana de la înmormântare, se așază o „masă mare” în curtea casei, la care „sunt chemate” să participe persoanele din sat și rudele celui decedat. După ce preotul sfințește bucatele și obiectele ce se vor da de pomană, are loc ospățul comun: „La pomana de la șase săptămâni chemăm aproape tot satul. Se mănâncă de post sau de dulce, depinde. Se pun trei sau patru feluri de mâncare și dulciuri. La plecare fiecare primește colacul cu coliva și lumânarea, niște dulciuri și câte o cană. Se dau 44 de căni, de care legăm un fir roșu de ață și o floare. Tot de pomană se dă un toiag, făcut dintr-un băț de alun, pe care îl împodobim cu un fir de ață mai groasă roșie, mai punem un măr și un covrig sau un colăcel, și cu un alt fir de ață legăm de băț un prosop sau un batic, depinde dacă mortul e bărbat sau femeie, și o lumânare, pe care o aprindem când citește popa la masă. Mai punem și flori. Cine primește toiagul ia și vase cu mâncare”³⁵; la Ghercești, jud. Dolj: „Se dau de pomană 88 de vase la fiecare când pleacă, cu colacul și lumânarea”³⁶.

La șase săptămâni *se sloboade apa sau izvorul* la râu sau fântână, unde sunt aduse și celelalte obiecte rituale – colacii, coliva și vinul – sacramente de prim rang în viziunea creștin ortodoxă. Complexul gestual se încheie prin scoaterea a încă 44 de găleți de apă, pe malul unei ape curgătoare, sub supravegherea femeii adulte care face slobozirea și este consacrat prin „mărturia” unui băiat, pe alocuri doi. Relatările de mai jos sunt elocvente în acest sens: „La pomana de șase săptămâni, când se sloboade apa, merg la Olteț, fata tânără care a cărat apa, 2 martori și o femeie apropiată de familia celui decedat. Cei doi martori țin, de o parte și de alta, bățul de alun pe care a făcut 44 de creștături cu cuțitul. Femeia care face slobozirea întreabă: *Esti lună și soare martor că a adus apa lui cutare? / Sunt și eu și luna și soarele că am adus apa*. Fata taie cu un cuțit din băț și golește, dintr-o găleată cu apă, pe Olteț, 44 de căni de apă. După care, bățul se pune pe apă într-o tugă făcută din dovleac, împreună cu două lumânări, în formă de cruce, cu capetele în sus, ca să se aprindă. Într-o altă tugă de dovleac se pun jărăgai și tămâie, care se lasă tot pe apă, la sfârșit. Apoi, se dau de pomană: un prosop, trei căni (una fetei și două la martori), trei pite (colăcei), trei batiste și bani”³⁷.

De asemenea, la Predești, jud. Dolj: „Se slobod două ape: una de sărindar și una a pomenirii, se aduc, de către o fată tânără, 88 de găleți de apă (44 de găleți pentru fiecare apă), în fiecare zi, dar nu și duminica. La șase săptămâni se merge la fântână, unde se sloboade, iar femeia întreabă fata: *Esti lună și soare martor că a adus apa lui cutare? / Sunt și eu și luna și soarele că am adus apa*. Și golește 88 de căni de apă pe pârâu. Apoi lasă troaca de dovleac cu lumânările în ea și cu bățul de alun pe care a însemnat gălețile cu apă pe care-l rupe în trei. Fata care a cărat apa primește două găleți, două farfurii, două castroane, două căni de sticlă mari și două pături, dar și bani”³⁸. Dacă această „barcă funerară”³⁹ va ajunge la mijlocul pârâului și va pluti, fără să se răstoarne, înseamnă că izvorul a fost primit, dacă nu, trebuie să i se dea multă apă de pomană. Lumânările aprinse la cele două capete, dispuse sub formă de cruce și așezate într-o coajă de dovleac, capătă valențe funerare, ca și apa curgătoare. Principalele secvențe ale discursului ceremonial valorifică virtuțile nelimitate ale apei, „matricea tuturor posibilităților de existență”⁴⁰.

O altă variantă a acestui obicei constă în: „Mama feciorului mort a mers la râu cu un ulcior

³⁵ Inf. Gheorghîța Gheorghe, 67 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2013;

³⁶ Inf. Ioana Trașcă, 88 de ani, Ghercești, jud. Dolj, 2014;

³⁷ Inf. Teodora Pescaru, Cioroiu, jud. Olt, 2013;

³⁸ Inf. Maria Bâlțeanu, 78 de ani, Predești, jud. Dolj, 2013;

³⁹ Vezi Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 254-255;

⁴⁰ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 183;

și l-a umplut cu apă proaspătă. A mers apoi la câteva case vecine, a chemat gazdele și le-a spus «vă rog luați din apa asta curgătoare, să fie de sufletul lui...» și ulciorul s-a golit în mai multe rânduri în cămile, coafele sau căldările vecinilor⁴¹.

La sfârșit, femeia a mers din nou la marginea râului, a întins pe iarbă un șervet de pânză albă și a turnat peste el 40 de căni de apă „pentru cele 40 de zile trecute”. Într-o troacă, făcută din coajă de dovleac, a pus un colăcel, câteva nuci, și a lipit în cruce patru lumânări pe marginea dovleacului; apoi i-a dat drumul pe apa repede a râului: „Asta așa e: slobozesc izvor pentru sufletu lu...”⁴².

Un alt ritual străvechi, pe care credincioșii îl practică cu adâncă pioșenie și participare sufletească, este tămâierea mormintelor și a ofrandelor pentru cei morți.

Tămâierea sau cădirea, unul dintre cele mai importante acte ale cultului creștin, este un simbol al rugăciunii credincioșilor, de slăvire și de cinstire a lui Dumnezeu și a Mântuitorului Iisus Hristos. După cum remarcau Jean Chevalier și Alain Gheerbrant: „Symbolismul tămâiei ține în același timp de acela al fumului, al parfumului și al rășinilor curate folosite pentru prepararea ei”⁴³. În acest context, tămâia, prin fum și miros, asigură legătura permanentă dintre cer și pământ, fiind simbol al verticalității și al purificării. Acest element constituie un imbold care îl determină pe individ să participe la sacru, prin sacrificiul de sine, prin renunțarea la corporalitate, materialitate.

În cultul ortodox, tămâia este element al sacrificiului ritual, ofrandă rituală, strâns legat de cultul morților. Simbol al purității, este expresia credinței în nemurirea sufletului, nelipsit la slujbele de înmormântare și la toate pomenirile celor morți. Momentul de concentrare maximă, când tămâia dobândește o mare bogăție de sensuri, este cel al tămâierii mormântului, dimineața, timp de patruzeci de zile de la survenirea decesului. La acest termen se oficiază și pomenirea (pomana, parastasul), care ne amintește de Înălțarea Mântuitorului la cer, rugându-ne pentru ca și sufletul celui răposat să se înalțe în rândurile Sfinților, Dreptilor și Îngerilor, în Împărăția lui Dumnezeu. O relatare recentă vine să contureze acest cadru ritual: „După ce moare omul, șase săptămâni, o femeie plătită, în fiecare dimineață, până-n răsăritul soarelui, pleacă la tămâiat. Aici, la mormânt, aprinde *statul* și lumânarea, înconjoară mormântul de trei ori, tămâie și se roagă pentru iertarea păcatelor celui mort”⁴⁴; la Ghioroiu, jud. Vâlcea: „În fiecare dimineață, femeia care tămâie pune *statul* în mijlocul mormântului, îl aprinde și pune lumânări în cele patru colțuri ale mormântului. Tămâia se pune într-un vas și se tămâie ocolind mormântul de trei ori. Când ajunge în dreptul crucii, femeia care tămâie atinge cu vasul cu tămâie crucea. Face semnul crucii pe mormânt, zice rugăciunea *Tatăl Nostru* și spune *Dumnezeu să-l ierte!* În ultima zi trebuie să ardă tot *statul*”⁴⁵; și la Caraula, jud. Dolj: „O femeie tămâie mormântul, în fiecare dimineață, timp de 6 săptămâni, cu o oală cu tămâie și cu *statul* care se aprinde. La pomana de șase săptămâni se sparge oala și se lasă, împreună cu *statul* care a mai rămas, la cruce”⁴⁶.

O altă relatare oferă o imagine mai amplă asupra practicii: „În dimineața următoare după înmormântare, plecăm la tămâiat. La pârliț, așa cum se spune aici la noi. Plecăm dimineața, până răsare soarele, pentru ca cel mort să nu se întoarcă aici, la noi, pe pământ, strigoi, trei femei: una, cea care tămâie mormântul timp de 6 săptămâni, în fiecare dimineață, o altă femeie, o rudă de-a mortului, și cea de-a treia o femeie care nu este rudă. Mergem, una în spatele celeilalte, nu vorbim și presărăm, pe drum, până la biserică, mei, și dacă nu e, luăm și grâu. Cea care va tămâia mormântul

⁴¹ Ernest Bernea, *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, București, Editura Cartea Românească, 1998, p. 84;

⁴² *Ibidem*;

⁴³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. III, București, Editura Artemis, 1994, p. 343;

⁴⁴ Inf. Maria Luță, Stoicești, jud. Dolj, 2014;

⁴⁵ Inf. Ioana Ilie, 69 de ani, Poienari, jud. Vâlcea, 2013;

⁴⁶ Inf. Florica Ghionea, Caraula, jud. Dolj, 2014;

până la pomana de la șase săptămâni, spune, în gând *Tatăl nostru*. Mai luăm câlți, cele trei fuse de la care s-au pus vârfulurile în sicriu, tămâia, cărbune și ceva să aprindem. Tămâiem fiecare femeie de câte trei ori, și ultima dată înfigem fusul la câte un colț al mormântului. Aprindem și trei lumânări. După ce terminăm de tămâiat, plecăm acasă, tot fără să vorbim, pe același drum pe care ne-am dus⁴⁷. Toate aceste însemnări dezvăluie un scenariu cu valențe mitico-magice ale tămâii, ce beneficiază de un timp de excepție, favorabil actelor pozitive. Sunt identificabile, în acest sens, anumite tehnici magice, cum ar fi, bunăoară, tăcerea rituală.

În decursul celor patruzeci de zile de după înmormântare, rudele și cei apropiați răposatului, merg la mormânt pentru pomenire și pentru sfințirea crucii de către preot, prilej cu care acesta rostește: “Se sfințește crucea aceasta cu harul Sfântului Duh prin stropirea cu această apă sfințită, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin”⁴⁸. Urmează apoi binecuvântarea, de către preot, a prinoaselor aduse la mormânt, cu aceeași apă sfințită⁴⁹.

În Oltenia, se mai întâlnește și o altfel de pomenire, și anume, ceea ce în popor se numește *sărindar*. Astfel, se săvârșește pomenirea nominală a unui mort (sau a unui pomelnic întreg de morți), la 40 de Liturghii în șir⁵⁰. Această pomenire are la bază credința populară că în cea de-a 40-a zi de la moarte are loc judecata particulară, unde se hotărăște soarta provizorie până la judecata din urmă a sufletului celui adormit, „soartă care se poate ușura, prin mijlocirile și milosteniile făcute de cei vii în folosul morților”⁵¹. La sfârșitul celor 40 de Liturghii se săvârșește dezlegarea sau slobozirea sărindarelor, „însoțită uneori de Agheasmă mică și masă de obște pentru praznic”⁵².

În perioada Postului celui Mare, la Prejoi, jud. Dolj: „Înainte ca cel mort să împlinească anul, în fiecare sâmbătă din Postul Paștelui mergem la biserică pentru *sărindarul de țărână*. Luăm într-un coș o sticlă de ulei, lumânări, tămâie și ceva de aprins și ne ducem la mormânt, unde vine preotul și citește. Slobozim acest sărindar la pomana de un an, și, pe lângă ce împărțim atunci pentru sufletul mortului, mai dăm de pomana colaci (unsprezece prescuri, un înger, un Dumnezeu), 13 câni și un toiag”⁵³. La Stoicești, jud. Dolj: „Slobozim sărindarul de țărână la un an, doi ani și trei ani”⁵⁴.

Tot în Postul Paștilor, la bisericile din orașele Olteniei se obișnuiește să se aducă „păresimi”, adică pomelnice în care sunt enumerați atât viii, cât și morții, pentru a fi pomenite în fiecare zi liturgică, considerându-se că pregătirea rânduită pentru primirea luminii învierii Domnului este necesară atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți. Astfel, prin rugăciunile celor vii sunt incluși către mântuire și cei răposați, apropiați sau rude. La Bisericile de la țară sunt primite aceste păresimi pentru cei răposați, și vor fi pomenite Sâmbăta, Duminica sau la o sărbătoare importantă, rânduită din Postul Mare (Sfinții 40 de mucenici, Sfântul Haralambie, Bunavestire, Sfântul Gheorghe etc). „Slobozirea” păresimilor se face, de obicei, în Sâmbăta de dinainte de Florii, când oamenii vin cu prinoase la Biserică pentru slujba parastasului.

În Oltenia sunt organizate, deseori, mese pentru săraci, iar la pomenirea de șase săptămâni se împart diverse lucruri și obiecte, care sunt mai întâi binecuvântate de către preot prin anumite

⁴⁷ Inf. Constantina Răduica, Măceșu de Jos, jud. Dolj, 2014;

⁴⁸ *Molitfelnic*, p. 350;

⁴⁹ Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Spiritualitate și tradiții locale*, în „Sate și siliști de pe Desnățui. Monografia comunei Vârvoru de Jos-județul Dolj, Craiova, Editura Sitech, 2014, pp. 201-202;

⁵⁰ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 405;

⁵¹ *Ibidem*, p. 406;

⁵² *Ibidem*,

⁵³ Inf. Georgeta Dumitrașcu, 55 de ani, Prejoi, jud. Dolj, 2013;

⁵⁴ Inf. Maria Luță, Stoicești, jud. Dolj, 2014;

rugăciuni: „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce stăpânești peste cei morți și peste cei vii, Care dai hrană celor flămânzi și îmbrăcăminte celor goi, binecuvintează hainele acestea ca să le poarte cei ce le vor îmbrăca, iar pe adormitul robul Tău (N), îmbracă-l în veșmântul nesticăciunii și în haină înfrumusețată cu lumină și-l așază în locașul Tău, ca să se bucure în veci întru desfătarea bunătăților Tale și întru odihnă”⁵⁵.

Pe lângă aceste zile de pomenire individuală a răposaiților, Biserica a stabilit că, de regulă, pomenirea generală a celor adormiți are loc în zi de sâmbătă, „în amintirea Sâmbetei din Săptămâna patimilor, când Mântuitorul a stat cu trupul în mormânt, iar cu sufletul S-a pogorât în iad ca să elibereze pe toți dreptii din veac adormiți”⁵⁶. Aceste sâmbete sunt: cea dinaintea Lăsatului Sec de Carne sau a Înfricoșătoarei Judecăți și cea dinaintea Pogorârii Duhului Sfânt sau a Rusaliilor. Se mai adaugă pomenirea generală a morților la 6 august, cea din ziua de marți după Duminica Tomii, cea din joia Înălțării Domnului⁵⁷. În perioada Postului Mare, conform rânduielilor tipiconale din Triod, pomenirea celor răposaiți se săvârșește în sâmbetele a doua, a treia și a patra⁵⁸.

Alimentele consumate la pomană au ele însele valori magico-rituale, deoarece trimit la ideea de sacrificiu. În cazul de față este vorba despre sacrificiul bobului de grâu, pentru a prepara colacul, pâinea și coliva, precum și de sacrificiul animalului pentru carne.

Pâinea și coliva, închipuie însuși trupul decedatului, hrana principală a trupului fiind pâinea care se face din grâu⁵⁹, acesta reprezentând simbolul învierii (Ioan 12, 24). Prezența grâului fiert la pomeniri trebuie pusă în legătură cu „pilda semănătorului” din Evangheliilor, unde Mântuitorul demonstrează, printr-un fapt concret, semănatul grâului: „Altele au căzut pe pământ și au dat roade una o sută, alta șaiszeci, alta treizeci”⁶⁰. În consecință, „sămânța semănată în loc bun este cea care aude Cuvântul și-l înțelege, deci care aduce rod (...)”⁶¹. Prin sămânță, în cazul nostru bobul de grâu, biserica sfințește și binecuvintează credința în nemurire, căci, precum bobul de grâu, care trebuie să cadă în pământ și să putrezească pentru a da un nou colț, așa și trupul omului va elibera sufletul spre o nouă existență, după ce se preface în elementele din care a fost creat⁶².

Preparată din grâu fiert, îndulcit cu miere sau zahăr, coliva închipuie trupul celui adormit, iar grâul este simbolul învierii. Este ornată cu bomboane așezate în forma Sfintei Cruci, ceea ce semnifică faptul că toți creștinii care se leapădă de sine și își iau crucea, urmând Mântuitorului, vor trece din viața plină de necazuri, într-o viață fericită și veșnică. În același timp, coliva este „o expresie materială a credinței noastre în nemurire și în înviere, fiind făcută din boabe de grâu, pe care Domnul însuși le-a înfățișat ca simboluri ale învierii trupurilor: după cum bobul de grâu, ca să încolțească și să aducă roadă, trebuie să fie îngropat mai întâi în pământ și să putrezească, tot așa și trupul omenesc mai întâi se îngroapă și putrezește, pentru ca să învieze apoi întru nesticăciune”⁶³.

În trecut, coliva adusă la slujbele funebre era binecuvântată prin rostirea unor

⁵⁵ *Molitfelnic*, p. 346;

⁵⁶ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 570;

⁵⁷ Nicolae D. Necula, *op. cit.*, p. 262;

⁵⁸ Vezi, Idem, *Sunt toate sâmbetele din perioada Postului Mare zile de pomenire a morților?*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, III (1991), nr. 33-34, p. 7; Idem, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. I, Galați, 1996, p. 281-283;

⁵⁹ Vezi, Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Grâul – materie hrănitore și element ritual cu valențe simbolice în practicile din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Ploșor»”, nr. XIV/2013, București, Editura Academiei Române, pp. 223-236;

⁶⁰ *Evanghelia de la Matei*, 13:8;

⁶¹ *Ibidem*, 13:23;

⁶² Zamfira Mihail, *Pâinea în cultul ortodox și semnificația sa în viața laicilor*, în „R.E.F.”, nr. 5/1993, tom 38, p. 469;

⁶³ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 399;

rugăciuni sau a unor rânduiești speciale⁶⁴. Toate ingredientele care alcătuiesc compoziția colivei simbolizează „virtuțile sfinților sau ale răposaiilor pomeniți, ori dulceața vieții celei veșnice, pe care nădăjduim că a dobândit-o mortul”⁶⁵. „Legănarea colivei” de către preot și rudele răposatului, în timpul cântării *veșnica pomenire*, simbolizează legătura sufletească, dragostea și respectul pentru cel adormit⁶⁶.

Pâinea (colacul sau prescura), împletită și împodobită cu diverse motive ornamentale, în care se așază câte o lumânare, dobândește aceleași virtuți ca și coliva.

Colacul apare implicat într-o serie de practici funerare, care urmăresc să-l așeze pe cel care a trecut pragul către „lumea de dincolo”, într-o nouă ordine și să-i asigure post-existența⁶⁷. Colacul ritual este „obiect al sacrificiului ritual (...), ofrandă rituală, strâns legată de cultul morților”⁶⁸. Acest simbol însumează sensurile mai multor simboluri: grâu, apă, sare, drojdie.

Colacii, întrebuințați la mesele rituale și la slujbele funebre, sunt, de obicei, împlețiți și împodobiți cu diferite aplicații din aluat sau incizii geometrice, ce dovedesc simțul pentru frumos și gustul artistic al colectivității din Oltenia, care se exercită și în acest domeniu⁶⁹. Aceste ofrande rituale „se aseamănă cununei de spini a Mântuitorului Hristos. El înseamnă dorința ca repausatul să primească cununa cerească. Colacul acesta mai înseamnă și viața veșnică, pentru că nu are nici început nici sfârșit, ca și viața veșnică”⁷⁰.

Colacii sunt preparați din aluat dospit, care ne aduce aminte de aluatul nesticăciunii, cu care Mântuitorul a asemănat Împărăția cerurilor (Luca, XIII, 20-21), și care „El însuși cel care dospește toată frământătura Bisericii Sale, adică firea creată, până la Unirea și asemănarea cu el, prin împărțire și înviere”⁷¹.

Tot referitor la simbolismul colacului trebuie trecut în revistă și secvența rituală a aprinderii focurilor în cuptoarele de lut pentru coacerea colăceilor, „care devine un gest magico-simbolic al renovării, al repetării Cosmogoniei. Se impune punerea în discuție a relației necop – copt, ce devine identică cu relația dezechilibru – echilibru (...). Și, tot în acest context, trebuie adus în discuție faptul că acești colăcei fac parte din seria aluatului dospit, care ne propune o altă relație, cea dintre creștere – descreștere, apărând ca simbol al depășirii unui stadiu primar și trecerea la un nivel superior”⁷². Coacerea colacului (pâinii) devine identică cu nașterea copilului, cuptorul fiind un „simbol al matricei feminine și al maternității în general”⁷³. La Șovarna, jud. Mehedinți: „Înainte de a pleca cu mortul spre cimitir se face *sâmbecioara* – o pâine mare având mai multe cruci pe margine. Ea va fi dată de pomană împreună cu o ulcică nouă, plină cu apă, și cu nouă colaci. Toate se pun pe un *cârpător*, dându-i-se celui care a menținut aprins în cele trei zile focul în cuptor și în vatră”⁷⁴.

Tot referitor la ritologia colacului, trebuie trecute în revistă și opririle (odihnele) ce se fac

⁶⁴ *Ibidem*;

⁶⁵ *Ibidem*;

⁶⁶ Gheorghe Safta, *op. cit.*, p. 169;

⁶⁷ Vezi, Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Colacul – simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia*, în „Memoria Ethnologica. Revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală”, an XIII, nr. 46-47/2013, pp. 22-31;

⁶⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis, 1995, p. 116;

⁶⁹ D. Buzatu, *art. cit.*, p. 568;

⁷⁰ Nicodim Mândița, *Priveghiul creștinesc*, Editura Bunavestire, 2003, p. 106;

⁷¹ Zamfira Mihail, *art. cit.*, p. 467;

⁷² Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 101;

⁷³ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 46;

⁷⁴ Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 147;

în drum spre cimitir. Fiecare odihnă presupunea așezarea unei pânze albe, lungi, de-a latul drumului, în fața mortului. La Caraula, jud. Dolj: „Pânza albă se pune înaintea mașinii sau carului care transportă mortul, cei apropiați împart 44 de colăcei și o batistă cu lumânare. Pânza albă se rupe în patru bucăți și se împarte la gropari”⁷⁵; și la Cetate, jud. Dolj, „Când se ajunge la o răscruce, doi bărbați întind o pânză mare (4-6 m), pe care o ridică după ce trece carul sau mașina cu mortul”⁷⁶; la Șovarna, jud. Mehedinți: „Fiecare odihnă presupunea așezarea unei pânze albe, lungi, de-a latul drumului, în fața carului ce purta mortul. La cele două capete se așezau câte un colac cu o lumânare aprinsă și un fir de busuioc înfipț în el. Toate aceste obiecte se dădeau de pomană unui băiat sau unei fete, după cum era mortul. Ritualul se încheie cu aruncarea de monede în cele patru zări, banii fiind adunați de către copii, care rostesc formula: „Să fie de sufletul lui”⁷⁷.

La Ghercești, jud. Dolj: „La înmormântare se fac 3 soroace de colaci, adică 90 de colaci. Colacii se împart până pleacă mortul, cu o lumânare, colivă și ceva de dulce sau de post, depinde. Masa de pomană se pune după înmormântare. În fiecare sâmbătă, până la 6 săptămâni, se face câte un soroc, colacii mortului, 30 de colaci și câte o farfurie de mâncare și se duce la cimitir”⁷⁸; la Cioroiu, jud. Olt: „La înmormântare se fac 44 de colaci: capul de țărână (1 de Dumnezeu, 1 Maica Precesta, 1 Sf. Arhangheli, 1 Înger, 1 Avram); ușa cuptorului (5 colaci, 9 colaci); 9 colaci ai mortului, la care se adaugă capul (colac mare și prescură). La pomana de 6 săptămâni se face capul de 3 zile, 9 zile, 3 săptămâni, 6 săptămâni, adică de patru ori 44 colaci”⁷⁹; la Galicea Mare, jud. Dolj: „La înmormântare se făceau șapte colaci mari. În fiecare colac se înfîgea un brad (o crenguță de măr, păr), iar în vârf se lega o batistă. Aceștia sunt soroacele mortului. Fiecare colac are șase colăcei numiți Rânduiala Colacului. Se mai face un colac, Capul de Țărână, care se dă copilului ce stă cu bățul în mână în capul pomenii. Fiecare colac mare avea trei Pite, o Liturghie, o Cârstată, Un Dumnezeu și un Arhanghel”⁸⁰; la Lădești, jud. Vâlcea: „Colac Mare pentru preot; două, trei Prescuri pentru cântăreți; 44 Moșori sau Boboneți, care se împart cu colivă. Colacul Popii și Moșorii erau rotunzi”⁸¹; la Dâlbocița, jud. Mehedinți: „44 de Colaci pentru parastas, un Căpețel, un Colac de Dumnezeu și o Prescură; 50/100 colaci mici pentru pomană; un Căpețel cu Prescură care merge la biserică cu mortul; un Căpețel cu Prescură care se pune la capul pomenii din curte; trei colaci se împart pe drum, unde se fac odihnele mortului; 22 de colaci care se împart cu gulere peste groapă. Pe colaci se pune pistornicul”⁸².

Vinul adus la pomenire se toarnă de către preot peste mormânt, la cimitir, și simbolizează aromatele și balsamul cu care a fost uns trupul Domnului. De asemenea, vinul „care este sângele strugurelui, este și simbolul sângelui, adică al sevei de viață care curge prin mădulele trupului omenesc și îl însuflețește. Turnarea lui peste trupul sau mormântul răposatului este, deci, prin analogie cu Sfântul Sânge din Sfintele Taine, preînchipuirea nemuririi sau a învierii pentru viața cea veșnică, pe care o nădăjduim”⁸³.

Dintre sacrificiile de tip obiectual trebuie să trecem în revistă și lumânarea. Creștinii au preluat folosirea lumânărilor de la iudei. Mântuitorul Iisus le-a folosit la Cina cea de Taină, iar

⁷⁵ Inf. Florica Ghionea, Caraula, jud. Dolj, 2014;

⁷⁶ Inf. Elena Gofiță, 64 de ani, Cetate, jud. Dolj, 2013;

⁷⁷ Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 150;

⁷⁸ Inf. Elena Neagu, 86 de ani, Ghercești, jud. Dolj, 2014;

⁷⁹ Inf. Teodora Pescaru, Cioroiu, jud. Olt, 2013;

⁸⁰ ***, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, coordonator general Ion Ghinoiu, vol. I, Oltenia, p. 197;

⁸¹ *Ibidem*, p. 199;

⁸² *Ibidem*, p. 198;

⁸³ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 400;

Sfântul Apostol Pavel le amintește la Troa, în „camera de sus”, un foișor unde erau și lumini aprinse (Fapte 20, 8). La început, în timpul persecuțiilor, din cauza faptului că slujbele se oficiau în catacombe, case sau camere ascunse⁸⁴, lumânările erau utilizate la iluminat. Ulterior, începând din secolul al IV-lea, de la rolul de strictă necesitate, lumânările au dobândit un caracter simbolic, fiind utilizate la slujba înmormântării martirilor⁸⁵, la Sfânta Euharistie, la sărbătorile sfinților, la cinstirea relicvelor sfinte, sau la alte asemenea servicii ale cultului creștin-ortodox.

Arderea lumânării, flacăra, reprezintă un simbol al distrugerii, „dar una care dă posibilitatea aflării adevărului”⁸⁶. Lumânarea este unul dintre cele mai importante simboluri ale verticalității și devine, în plan simbolic, un corespondent al umanului. Flacăra este focul purificării și al judecării. Dacă ceara și fitilul pot substitui corpul uman, flacăra devine semnul sufletului. Lumânarea dobândește, astfel, o funcție apotropaică, una inițiativă și de consacrare⁸⁷, fiind prezentă la toate riturile de trecere⁸⁸.

La înmormântare se împart celor prezenți, alături de alte prinoase, lumânări aprinse, însoțite de batiste și prosoape: „Când vin cu lumânare la mort, femeilor li se așază pe cap câte un batic, iar bărbații primesc câte un prosop. Tot prosop se pune și la steagul bisericii, care se leagă cu o sârmă de parul porții”⁸⁹; la Cioroiu, jud. Olt: „În biserică se aprind patru lumânări în cele patru colțuri ale tronului, pe care se pune câte o floare. Se împart în timpul slujbei 44 de batiste cu lumânări”⁹⁰; la Ghercești, jud. Dolj: „În biserică, la slujba jumată, se împart 88 de pomneți (o plantică de pânză albă, cu ban și lumânare). Acum se dau batiste cu ban și lumânare”⁹¹. Aceste batiste sau prosoape simbolizează mahrama pusă pe Capul Mântuitorului.

Prin moarte trebuie să înțelegem sfârșitul vieții pământești, precum și începutul vieții veșnice, ea „marcând limita ultimă, până când omul își poate pregăti mântuirea”⁹². Nu se poate vorbi despre frica de moarte din moment ce această viață a fost trăită conform chemării lui Dumnezeu.

Așadar, rugăciunea și milostenia pentru cei adormiți sunt căile pentru a-i ajuta sau pentru a le înlesni starea lor păcătoasă. Actul de milostenie trebuie realizat oricând și adresat oricui. Având ca punct de plecare soroacele pe care Biserica ortodoxă le-a stabilit pentru cei adormiți, și continuând cu pomenirea lor în zilele de pomenire generală, precum și pomenirea la fiecare Sfântă Liturghie, putem fi siguri că săvârșim cel mai util și firesc lucru pentru sufletele răposaților.

⁸⁴ *Ibidem*, pp. 87-88;

⁸⁵ *Ibidem*, p. 88;

⁸⁶ Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 181;

⁸⁷ Ștefan Mariș, *Ritualul funerar din Maramureș – o perspectivă hermeneutică*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 30-31/2009, p. 61;

⁸⁸ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Concepția despre lumină în tradiția creștină și populară din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 25/2011, Craiova, Editura Academiei Române, p. 269-275;

⁸⁹ Inf. Elena Neagu, Ghercești, jud. Dolj, 2014;

⁹⁰ Inf. Teodora Pescaru, Cioroiu, jud. Olt, 2013;

⁹¹ Inf. Ioana Trașcă, Ghercești, jud. Dolj, 2014.

⁹² Isidor Todoran, Ioan Zăgrean, *Teologia dogmatică*, ediția a II-a, Arhidiecezana Cluj, 1997, p. 334.